

самоврядування) у ньому не були враховані якісь дохідні джерела. Проте питанням профіциту бюджету у спеціальному законодавстві більшості країн, зокрема європейських, приділяється значно менше уваги, ніж бюджетному дефіциту [6, с. 225].

У спеціальному бюджетному законодавстві, як правило, передбачаються розмір бюджетного дефіциту місцевих бюджетів і джерела його фінансування. Наприклад, у Російській Федерації згідно з ст. 92 Бюджетного кодексу за загальним правилом розмір бюджетного дефіциту суб'єкта Російської Федерації не повинен перевищувати 15 % обсягу доходів бюджету цього суб'єкта без урахування фінансової допомоги з федерального бюджету. Розмір дефіциту місцевого бюджету не повинен перевищувати 10 % обсягу доходів цього бюджету без урахування фінансової допомоги з федерального бюджету та бюджету суб'єкта Російської Федерації [2]. До джерел фінансування місцевих бюджетів віднесено: муніципальні запозичення; кредити, отримані в кредитних організаціях; бюджетні кредити, отримані з бюджетів інших рівнів бюджетної системи Російської Федерації (для порівняння: згідно із ч. 2 ст. 73 Бюджетного кодексу України надання позичок з одного бюджету іншому забороняється); надходження від майна, що перебуває в муніципальній власності; зміна залишків коштів на рахунках з обліку коштів місцевого бюджету (ст. 96) [1].

У зарубіжних країнах широко використовується програмно-цільовий метод бюджетного планування. Бюджет-

на програма – це систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної (спільної) мети, завдання, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. Система планування бюджету на основі програм – це система прийняття рішень щодо розроблення, аналізу, упровадження програм та розподілу ресурсів.

Досвід зарубіжних країн у процесі планування доходів та видатків (наприклад, Російської Федерації) є дуже важливим для України. Світовий досвід підтверджує: коли влада фінансує свої потреби з власних надходжень, ця влада є підконтрольною, діє більш ефективно і відповідально.

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 21 червня 2001 року №2542-III. 2. Бюджетный кодекс Российской Федерации от 31 июля 1998 г. N 145-ФЗ. 3. Булгакова С.О. Казначейство зарубіжних країн: Навч. посіб. – К., 2000. – 82 с. 4. Ломінога В.К. Складові бюджету держави // Вісник НБУ. – 2007. – № 11 – С. 36-40. 5. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с. 6. Музика О.А. Дефіцит місцевих бюджетів: досвід законодавчого закріплення у деяких європейських країнах // Міжнародний науковий журнал "Порівняльно-правові дослідження" – 2007 – № 2. – С. 223-226. 7. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання – Прес, 2003. – 523 с. 8. Сайт Вікіпедії – <http://ru.wikipedia.org>. 9. Сафонова Л.Д. Бюджетний менеджмент: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Київ. нац. екон. ун-т. – К.: [КНЕУ], 2001. – 186 с. 10. Чугунов І.Я., Лондар С.Л. Фінансово-бюджетні відносини: аналіз тенденцій розвитку в умовах трансформації економіки. – К.; Львів: Компанія "Аліот", 2002. – 203 с.

Надійшла до редколегії 09.06.2009

В. Каленська, асп.

РОЛЬ НБУ У СИСТЕМІ АНТИІНФЛЯЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглядається сутність антиінфляційного регулювання та визначається роль НБУ у реалізації антиінфляційної політики в державі.

The essence of the antiinflationary adjusting is examined and the role of NBU in realization of antiinflationary policy in the state is determined.

В сучасних умовах інфляція стала постійним фактором економічного життя і є однією з найбільш гострих проблем сучасного розвитку економіки в багатьох країнах світу. Досвід розвинених країн доводить, що помірна і порівняно стабільна інфляція, яку можна передбачити і врахувати, ще не створює великих проблем в економіці. Вона навіть може стимулювати пошук виробництва та підвищення зайнятості. Проте, незважаючи на можливу начебто "позитивну" роль інфляції, виходячи з-під контролю її неконтрольоване зростання сприяє розвитку негативних процесів в економічному організмі, вражаючи виробництво, розподіл і споживання, що призводить до негативних соціально-економічних наслідків: закріплення стагнації, зниження економічної активності, зростання безробіття тощо. Останні дослідження свідчать, що інфляція понад 10-20 % на рік уповільнює, а не прискорює економічне зростання. Практично у всіх країнах, що мали в минулому централізовану планову економіку, вдалося нещодавно знову забезпечити позитивне економічне зростання тільки після стабілізації інфляції на відносно низьких рівнях [4].

Отже, необхідною умовою підтримки сталого та збалансованого економічного розвитку є забезпечення низьких та стабільних темпів інфляції. Проте, в Україні інфляційний тиск посилюється, а інфляційні очікування суб'єктів економіки і надалі зростають.

Так, за даними Державного комітету статистики України в грудні 2008 року інфляція в Україні зростає на 22,3 % порівняно з груднем попереднього року. В 2007 році інфляція склала 16,6 %. Треба зазначити, що інфляція більша за 20 % останній раз спостерігалась в

Україні в 2000 році, коли її показник досяг 25,8 %. За оперативними даними Державного комітету статистики індекс споживчих цін в Україні за підсумками 2008 р. склав 122,3 %, індекс цін виробників промислової продукції становив 123 %, а приріст реального ВВП у цілому за 2008 р. становив 2,1 % [5]. Не зайвим буде зазначити, що, згідно з прогнозами Світового банку, в Україні у 2009 р. спостерігатиметься падіння валового внутрішнього продукту на 4 %, при цьому показник інфляції прогнозується на рівні 13,7 %.

Розгортання інфляції стало наслідком глибоких структурних проблем в українській економіці, тривалого зволікання з вирішенням нагальних питань економічного розвитку, що протягом останніх років призвело до накопичення інфляційного потенціалу. Високі темпи інфляції вже набули характеру закономірної тенденції і несуть загрозу для розвитку економіки, підвищення добробуту та стандартів життя наслідком.

Дослідженням причин, наслідків та методів подолання інфляційних процесів присвячені наукові праці як зарубіжних так і вітчизняних вчених, зокрема Дж. Кейнса, А. Маршалла, А. Пігу, М. Туган-Барановського, І. Фішера, А. Філіпса, М. Фрідмена, А. Гальчинського, В. Гесця, С. Дзюбика, О. Мельника, М. Савлука, Л. Томашика та багатьох інших.

Метою статті є визначення ролі Національного банку України у реалізації антиінфляційної політики державою.

Стримання інфляції та зменшення її негативних соціально-економічних наслідків можливо лише в разі ефективного регулювання рівня інфляції, розробки науково обґрунтованої антиінфляційної політики – компле-

косу відповідних заходів державного регулювання економіки, спрямованих на боротьбу з інфляцією.

Мета антиінфляційної політики держави полягає у встановленні контролю за інфляцією і досягненні прийнятних для народного господарства темпів її зростання.

Вибір конкретних шляхів антиінфляційної політики обумовлюється впливом багатьох факторів, у тому числі: характером інфляційних процесів; загальногосподарською кон'юктурою; особливостями теоретичної бази економічного розвитку країни; політичними аспектами, оскільки треба визначити об'єкт (сектори економіки, верстви населення), який нестиме головний тягар інфляційних витрат. Багатоаспектність антиінфляційної політики обумовлюється чинниками інфляції, необхідністю визначення впливу такої політики на терміни стабілізації, темпи економічного зростання, структурні зрушення в економіці та визначення механізмів розвитку економіки.

Незважаючи на багатофакторність та численність причин інфляції, заведено, що напрями її подолання мають бути адекватними фактором, що викликали цю інфляцію. Виходячи з кількісної теорії грошей, можна стверджувати, що головним чинником, який формує темпи інфляції, є темпи зміни грошової маси в обігу, а тому вивчення механізмів розвитку інфляційних процесів повинно ґрунтуватися, перш за все, на дослідженні ролі грошової маси та її впливу на динаміку основних макроекономічних показників. Тому антиінфляційна політика здебільшого охоплює політику управління факторами попиту і пропозиції, а також факторами, які регулюють живильне середовище інфляції – сферу грошового обігу.

Окремі економісти вважають, що жорстке грошово-кредитне регулювання дозволяє вирішити цю проблему стримання інфляції та забезпечення її низьких та стабільних темпів (Гальчинський А. [1], Литвицький В.[2]). Саме тому серед інструментів державного антиінфляційного впливу виділяються заходи монетарного характеру, пов'язані з обмеженням приросту грошової маси.

Інститутом, що регулює сферу грошового обігу, є центральний банк, який спільно з урядом розробляє і проводить єдину державну грошово-кредитну політику з метою забезпечення низької інфляції та економічного зростання. У загальній системі державного управління Національний банк України є однією з тих ключових інституцій, яка має високий потенціал впливу на інфляційні процеси.

Правовий статус, принципи організації і діяльності центрального банку України – Національного банку – визначені Конституцією та Законом України "Про Національний банк України". Національний банк України, у відповідності із Законом України "Про Національний банк України", є особливим центральним органом державного управління, її емісійним центром, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці, організує міжбанківські розрахунки, координує діяльність банківської системи в цілому, визначає курс грошової одиниці відносно валют інших країн.

Становлення статусу Національного банку України як органу державного управління відбувалось поетапно, а саме: повна політична та економічна залежність від уряду спостерігалася у період 1991-1995 рр., часткова політична залежність із можливістю розробки та реалізації грошово-кредитної політики України, що спричиняє відповідальність за наслідки впроваджуваної грошово-кредитної політики, була досягнута у 1995-1999 рр., про законодавчо закріплену політичну та економічну незалежність НБУ може йти мова з моменту прийняття Закону України "Про Національний банк України" в 1999 р. і по цей час.

Центральний банк здійснює управління грошовою системою за допомогою апарату центрального банку і ви-

конує законодавчо закріплені за ним функції. Представляючи інтереси держави, центральний банк є також відносно самостійним щодо іншого державного органу – уряду. Функції центрального банку з підтримання стабільності національної одиниці є пріоритетними стосовно інтересів уряду. Забезпечення стабільності національної грошової одиниці є ключовим завданням діяльності центрального банку кожної країни і головною складовою економічних перетворень та макроекономічного розвитку.

Так, згідно зі ст. 99 Конституції України основною функцією Національного банку України, яку він реалізує через інструменти монетарної політики, валютне регулювання, систему розрахунків, банківський нагляд, обслуговування державного бюджету, рефінансування комерційних банків тощо, є забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Окремі аспекти досліджені проблеми забезпечення стабільності національної грошової одиниці висвітлено в роботах Гальчинського А.С., Гребеник Н.І., Геєця В.М., Лисицького В.І., Міщенко В.І., Науменкової С.В., Савлука М.І. та інших науковців. Зокрема, А. Гальчинський звертає увагу на те, що весь інструментарій грошово-кредитної політики повинен бути спрямований на досягнення оптимального співвідношення між попитом і пропозицією грошей, на дотримання пропорції, що забезпечує стабільність грошового обігу [1].

Виконуючи свою головну функцію, Національний банк у ході реалізації грошово-кредитної політики, основну увагу приділяє питанням утримання інфляції на відносно низькому рівні.

Центральний банк з метою впливу на кількість грошей або на процентні ставки використовує наступні інструменти грошової політики:

1. За об'єктами впливу:

✓ стимулювання кредитної емісії (кредитна експансія). Кредитна експансія має за мету збільшення зайнятості і підйом виробництва шляхом збільшення пропозиції грошей;

✓ стримування кредитної емісії (кредитна рестрикція). Кредитна рестрикція має за мету запобігання економічної кризи і зниження темпів інфляції шляхом обмеження пропозиції грошей.

2. За характером параметрів:

✓ кількісні інструменти впливають на стан кредитних можливостей комерційних банків;

✓ якісні інструменти – пряме регулювання банківських кредитів.

3. За формою впливу:

✓ адміністративні (прямі) інструменти – у формі директив, інструкцій від НБУ, мета яких – обмежити сферу діяльності кредитних установ (лімітне кредитування для окремих банків; пряме регулювання процентної ставки, ліміти на обсяг чи вартість кредитів, що надаються окремим галузям), які застосовуються переважно за умов дестабілізації економіки та необхідності кардинально змінити характер економічних процесів. В Україні методи прямого впливу мали пріоритет за умов гіперінфляції;

✓ ринкові (непрямі) інструменти – способи впливу НБУ на грошову пропозицію шляхом формування певних умов на грошовому ринку та ринку капіталів.

4. За строками впливу:

✓ короткострокові інструменти, за допомогою яких досягаються проміжні цілі грошово-кредитної політики;

✓ довгострокові інструменти діють від одного року і більше з метою фінансової стабілізації та сприяння довгостроковому економічному зростанню.

Дослідники визначають умови, яким має відповідати грошовий ринок для проведення ефективної монетарної політики [3]:

✓ високий рівень структуризації грошового ринку, за якого успішно функціонують усі складові ринку – кредитний ринок із сегментами ринку грошей і ринку капіталу, міжбанківський ринок, ринок державних і корпоративних цінних паперів, валютний ринок;

✓ достатній рівень лібералізації всіх секторів грошового ринку для забезпечення вільного переміщення грошей і вільного доступу на ринки всіх економічних суб'єктів та забезпечення реального зв'язку між відповідними ціновими індикаторами – ставкою банківського процента, доходу з цінних паперів, обмінного курсу валют;

✓ вільний доступ усіх комерційних банків на будь-який сектор грошового ринку.

Національний банк України за роки свого існування накопичив значний досвід управління банківською системою та грошово-кредитним ринком, використання якого дозволяє забезпечити стабільність національної грошової одиниці як у довгостроковому, так і в короткостроковому періоді. Проте, здійснення ефективної антиінфляційної політики не під силу лише сучасній банківській системі, очолюваній незалежним від виконавчої влади Національним банком. Регулюючий потенціал Національного банку України обмежений, адже в ринковій економіці в обігу постійно перебувають гроші, випущені не тільки центральним банком, а й комерційними банками, зокрема банківські чеки. Тому, крім грошових обмежень, потрібні й інші заходи боротьби з інфляцією – гасіння інфляційних очікувань, скорочення бюджетного дефіциту, раціоналізація зовнішньоекономіч-

ної політики, підвищення ступеня товарності народного господарства, правильно організована приватизація державної власності, підвищення норми заощаджень і зменшення рівня їх ліквідності тощо.

Підтримання інфляції на низькому стабільному рівні та приборкання зростання цін є складним питанням, яке потребує системного підходу до вирішення з боку всіх органів влади. Складові антиінфляційної політики повинні діяти скоординовано, як єдина система заходів, спрямованих на розв'язання завдань економічної діяльності в коротко- і довгостроковому періоді. Тому закономірним є багатофакторний підхід до розробки адекватного механізму антиінфляційного державного регулювання, складовими якого є не лише заходи грошово-кредитного, а й бюджетно-податкового, валютного, соціального, інституціонального, структурного та зовнішньоторговельного характеру. Наукові дослідження доводять, що саме взаємоузгодженість та комплексність перелічених форм державного регулювання економіки забезпечить вирішення проблеми інфляції та стабільність темпів економічного зростання.

1. Гальчинський А. Теорія грошей. – К.: Основи, 1998. – 415 с.
2. Литвицький В. Інфляція // Банківська справа. – 2004. – №4. – С. 63-71.
3. Національний банк і грошово-кредитна політика / За ред. А.М. Мороза, М.Ф. Пуховіної. – К., 1999. – 368 с.
4. Стельмах В.С., Єпіфанов А.О., Гребеник Н.І., Мищенко В.І. Грошово-кредитна політика в Україні. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 305 с.
5. Інтернет-сайт Державного комітету статистики України // www.ukrstat.gov.ua.
6. Інтернет-сайт Національного банку України // www.bank.gov.ua.

Надійшла до редколегії 09.06. 2009

Л. Висоцька, асист.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СТАТИСТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В статті запропоновано підхід до статистичного моніторингу ліквідності банківської системи на основі визначення індикаторів банківської ліквідності

In the article is proposed approach to statistical monitoring of banking system's liquidity on the basis of liquidities indicators

Сучасна криза ліквідності банківських систем, навіть у високорозвинених країнах, свідчить про недостатню ефективність її оцінки, а відповідно банки потребують розробки нових підходів оцінювання ліквідності. Своєчасно не помічені тенденції до зниження ліквідності банків, ускладнюють процес її підтримання і регулювання, негативно впливають на динаміку економічного зростання.

Саме тому, моніторинг, як цілеспрямоване систематичне статистичне спостереження, може бути використаний для об'єктивної ідентифікації ліквідності банківської системи.

Сьогодні банківська система – це вищий рівень економічних відносин, що характеризує взаємодію банківських установ різного рівня, визначає їхню роль в економіці. Ефективне функціонування банків можливе лише за умов певної єдності, координації їхніх дій в рамках єдиного механізму контролю і нагляду [15, с. 35]. Фінансові потоки об'єднують національний банк і банки в єдину систему і дають можливість досліджуючи показники банківських установ визначати ризики ліквідності банківської системи.

Як підкреслено нами в праці [4, с. 19], ліквідність банківської системи – це спроможність забезпечити своєчасне виконання боргових зобов'язань перед вкладниками, кредиторами і засновниками банківських установ, можливість залучати вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни. Схоже за суттю визначення наведено в дослідженні Центру наукових досліджень Національного банку України, де ліквідність банківсь-

кої системи визначається динамічним станом, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання усіх грошових зобов'язань банківської системи та достатність коштів відповідно до потреб розвитку економіки. Також зазначено, що "в цілому ліквідність банківської системи є складним явищем, яке визначається сукупною ліквідністю банківських установ другого рівня й обумовлюється багатьма факторами внутрішнього та зовнішнього впливу на мікро- та макrorівні, що перебуває в постійній зміні та взаємозв'язку" [9, с. 12-13]. Нами підкреслено вищезазначені аспекти сутності й оцінки ліквідності банківської системи в статті "Напрямки формування комплексної статистичної системи показників ліквідності банків" [3, с. 39-51].

Враховуючи складність процесів формування ліквідності банківської системи, її оцінку слід здійснювати на комплексній та індикативній основі. Відсутність відповідної методики комплексної оцінки ліквідності банківської системи, що могла б застосовуватись в системі статистичного моніторингу, визначила постановку проблеми нашого дослідження.

Аналіз публікацій більшості науковців і практиків доводить, що оцінка банківської ліквідності досить часто пов'язана з порівнянням протилежно спрямованих фінансових потоків. Наприклад, пропонується визначати миттєву ліквідність на основі аналізу двох протилежно спрямованих грошових потоків: вибуття коштів із банку (кредитовий оборот за кореспондентськими рахунками та касою); надходження коштів у банк (дебетовий оборот за визначеними рахунками) [14, с. 46].